

BUCOVINA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ. ISTORIE ȘI STATISTICĂ (II)

MARIAN OLARU

Motto: „Istoria este statistica în mișcare. Statistica este istoria în repaus”¹.

Die Bukowina in der Zwischenkriegszeit. Geschichte und Statistik (II)

(Zusammenfassung)*

Der Verfasser des folgenden Beitrags verwendet die statistischen Daten der Volkszählungen aus den Jahren 1910 und 1919 und stellt Folgendes fest: 1919 im Vergleich zum Jahr 1910, in den Bezirken mit einer demographischen Zunahme vermehrt sich die Bevölkerung mit 23 622 Personen (d. h. 2,91%) und sie vermindert sich mit 16 723 Personen (d. h. 2,06%) in den Bezirken mit demographischen Verringerung.

Bei der am 29. Dezember 1930 durchgeführten Volkszählung hatte die Bukowina 853 009 Einwohner – darunter 412 518 männlich und 440 491 weiblich: d. h. eine Zunahme von 4,716% seit der letzten Volkszählung in 1919. Der Volkszugehörigkeit nach erklärten sich als Rumänen 350 901 Personen (41,13%); Ukrainer – 280 651 (32,9%); Polen – 28 411 (3,33%); Juden – 74 288 (8,7%); Deutsche – 93 812 (10,99%) und Magyaren – 11 860 (darunter 10 283 im Bezirk Radautz), d.h. 1,4%. Der gleichen Volkszählung von 1930 gemäss waren die Bukowiner 71,9% orthodox, 2,3% griechisch-katholisch; 2,4% evangelisch, 0,4% lipovenisch; 0,1% adventistisch; 0,1% baptistisch; 10,9% jüdisch und 0,1% atheistisch. 1930 gab es in der Bukovina 205 600 Bauernwirtschaften, d. h. 4,95% von allen Bauernwirtschaften des Landes, mit einem Durchschnittswert von 4,1 Einwohner für jede Wirtschaft in der Bukowina (im Vergleich zu 4,32 Einwohner in Rumänien). 31 801 (15,46%) Bukowiner Wirtschaften befanden sich in den Städten und 169 476 auf dem Lande (ca. 83%). Das bedeutet 7,1 Einwohner / Wirtschaft in der Stadt und 3,7 Einwohner / Wirtschaft auf dem Lande. Wir erfahren auch, dass der Bezirk Czernowitz die grösste Stadtbevölkerung (36,8%) und der Bezirk Storozynetz die grösste Landbevölkerung (83,7%) hatten. Die Bukowina hatte ein Urbanisierungsniveau von 26,6% (19,2 Prozent der Bevölkerung wohnte in den Residenzstädten und 73,4% Einwohner wohnten auf dem Lande). Als Großstadt machte Czernowitz mit seinen 111 147 Einwohnern 67,9% der gesamten Stadtbevölkerung und 13,02% der Provinzbevölkerung aus.

Indem man die statistischen Daten analysiert, stellt man weiter fest, dass in der Bukowina die meisten, zu einer Minderheit gehörenden Männer Rumänisch sprachen. Das heisst, dass das

¹ August Ludwig von Schlözer (1735–1809), istoric și statistician german.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Bildungsniveau der Männer und Frauen unterschiedlich war und dass die Männer im sozial-ökonomischen Bereich viel mehr beschäftigt waren als die Frauen. Gleichzeitig stellen diese Daten das Bild einer von Männern dominierten Gesellschaft zusammen. Während der gleichen Volkszählung erklärten 501 460 Einwohner in der Bukowina, dass sie eine andere Muttersprache als Rumänisch haben und nur 472 710 sagten, dass sie einem anderen Volk als das rumänische gehören. Daraus kann man erschliessen, dass 28 750 Personen (3,37%) in der Bukowina dessen bewusst waren, dass sie Rumänen sind oder dass sie sich möglicherweise in der Periode der Wiederentdeckung ihrer Nationalidentität befanden.

Der folgende Beitrag behandelt auch die ökonomische Struktur der Bukowina in der Zwischenkriegszeit, die Wichtigkeit jedes wirtschaftlichen Bereiches, die Struktur des investierten Kapitals und den Strassen- und Eisenbahnnetz.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Bukowina, Statistik, Volkszählung, religiöse Konfession, Natalität, Mortalität, Bevölkerungsbewegung, Stadtbevölkerung, Provinzbevölkerung, Infrastruktur, rumänische Wirtschaft.

În ceea ce privește numărul știutorilor de carte în Bucovina, la recensământul din anul 1930, acesta era de 65,72%. În rândul bărbaților erau 72,04% știutori de carte, iar în rândul femeilor 59,86%. Cât privește repartitia pe județe a știutorilor de carte, în județul Câmpulung erau 71,8% (76,7% la bărbați și 67,2% la femei); în județul Cernăuți – 68,8% (75,5% la bărbați și 62,6% la femei); în județul Rădăuți – 64,3% (71% la bărbați și 58,1% la femei); în județul Storojineț – 56,9% (63,9% la bărbați și 50,5% la femei) iar în județul Suceava – 66,8% (73,1% la bărbați și 60,9% la femei)². Pentru relevanța datelor arătăm că, la aceeași dată, în județul Cluj erau 64,6% știutori de carte (adică 69,6% dintre bărbați și 59,5% dintre femei); în județul Iași – 62,3% (74,1% dintre bărbați și 59,9% dintre femei); în județul Brașov – 80,9% (89,8% dintre bărbați și 84,1 % dintre femei); în județul Hotin – 29,7% (43,6% dintre bărbați și 16,6% dintre femei). La nivel național, situația se prezenta astfel: 57,1% dintre locuitorii țării erau știutori de carte, adică 69,2% dintre bărbați și 45,5% dintre femei³.

Pentru înțelegerea locului Bucovinei în context național, aducem ca exemple datele statistice privitoare la distribuția știutorilor de carte, după gradul de instrucție, în mediul urban, pe județe, la 29 decembrie 1930⁴. Astfel, la nivelul provinciei, dintre

² „Anuarul statistic al României. 1923”, București, Tipografia Curții Regale, 1924, p. 49–50.

³ *Ibidem*.

⁴ Cât privește ponderea știutorilor de carte, în recensămintele efectuate în anii 1897 (Basarabia), 1910 (Transilvania și Bucovina) și 1912 (Vechiul Regat), situația statistică se prezintă astfel: Basarabia – 19,4%; Vechiul Regat – 39,3%; Bucovina – 45,2% și Transilvania – 51,1%. Aceasta înseamnă că știința de

știutorii de carte din mediul urban, 2,14% aveau pregătire extrașcolară, 73,34% urmaseră cursurile școlii primare, 17,2% pe cele ale unei școli secundare, 3,46% urmaseră o școală profesională, 2,54% aveau studii universitare și 0,62% urmaseră alte școli superioare⁵. Pe județe, o situație ceva mai bună o avea județul Storojineț, la pregătirea primară, cu 79,3%, urmat de județul Câmpulung cu 74,8%, județul Suceava cu 74,2% și județul Rădăuți cu 73,6%. În domeniul pregătirii secundare, județul Cernăuți avea situația cea mai bună, cu 21%, urmat de județul Câmpulung, cu 19,3% și județul Rădăuți, cu 19,2%. Pentru că orașul Cernăuți avea o activitate economică importantă, acesta oferea și cele mai bune posibilități pentru practicarea meseriilor. De aceea, în județul Cernăuți erau cei mai mulți absolvenți de școli profesionale din Bucovina – 5,6%, urmat de județul Suceava, cu 3,5%. Cei mai mulți absolvenți de școli superioare se găseau în județul Cernăuți, cu 4,3% și în județul Suceava, cu 3,1% dintre știutorii de carte din mediul urban⁶. La nivelul țării, în mediul urban, 2,8% aveau pregătire extrașcolară, 66,2% aveau studii primare, 19,5% aveau pregătire secundară, 7,5% urmaseră o școală profesională, 2,9% aveau studii universitare și 1,5% urmaseră alte școli superioare. În același timp, în județul Cluj erau 1,2% cu pregătire extrașcolară, 57,5% cu pregătire primară, 26,2% cu studii secundare, 7% urmaseră o școală profesională, 5,9% aveau studii superioare și 2,2% urmaseră alte școli superioare. În județul Iași, 3,7% aveau pregătire extrașcolară, 62,2% aveau pregătire primară, 18,6% aveau studii secundare, 9,2% urmaseră o școală profesională, 4,8% urmaseră studiile universitare și 1,4% aveau alte studii superioare. În județul Brașov, dintre știutorii de carte din mediul urban, 1% aveau pregătire extrașcolară, 61,5% urmaseră cursurile școlii primare, 24,2% aveau pregătire secundară, 9,5% urmaseră o școală profesională, 2% aveau studii universitare și 1,8% urmaseră alte școli superioare. Rezultă că, în mediul urban, în Bucovina erau mai mulți absolvenți de școală primară decât la nivel național și în județele Cluj, Iași și Brașov; în domeniul pregătirii secundare și profesionale, numărul absolvenților era mai mic decât la nivel național. În județele luate ca reper și la capitolul absolvenți ai învățământului universitar, doar județul Cernăuți (4,3%) se apropie de județele Iași (4,8%) și Cluj (5,9%) și depășește județul Brașov (2%). În Bucovina existau și județe cu o pondere mică a absolvenților de studii universitare, precum Câmpulung (1,3%), Rădăuți (1,9%) și Storojineț (2,1%)⁷.

carte a crescut, până în 1930, în Bucovina cu 20,5%, în Basarabia cu 18,7%, în Vechiul Regat cu 16,5% și în Transilvania cu 15,9%. Este vorba despre o creștere decenală a știutorilor de carte, de 10,2% în Bucovina, 9,2% în Vechiul Regat, 7,9% în Transilvania și 5,7% în Basarabia. Cf. Victoria Camelia Cotos, *Populația Bucovinei*, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2009, p. 171.

⁵ *Breviarul statistic al României*, vol. II, București, Editura Institutului Central de Statistică, 1939, p. 51–52.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

După ce, în perioada 1862–1918, au avut loc importante modificări etno-demografice impuse de interesele imperialilor în Ducatul Bucovinei, recensământul din anul 1930 și datele statistice furnizate de Institutul Național de Statistică ne arată că „nu au existat variații majore în numărul minoritarilor din regiune, față de procentele înaintate de autoritățile austriece pentru perioada premergătoare unirii cu România”⁸. Aceasta înseamnă că „românizarea pe care o acuză o parte a minoritarilor nu a fost un proces care să producă efecte majore asupra situației minoritarilor”⁹.

Așa-zisa românizare a Bucovinei, set de practici politice contrapus de unii istorici germanizării din perioada austriacă a Bucovinei, a fost identificată și prin obligația pe care autoritățile au impus-o etnicilor minoritari de a cunoaște limba română pentru a ocupa posturi în administrația publică, în școli și universitate sau prin obligația de a folosi această limbă în spațiul public, în vremea regimurilor autoritare din deceniile patru și cinci ale secolului al XX-lea. Pentru a oferi un răspuns acestei probleme, tot mai mult prezentă în media românească și în conștiința publică din anii marii crize economice, la 29 decembrie 1930, în cadrul recensământului a fost chestionat și modul în care populația minoritară aflată în Bucovina cunoștea limba română. Sigur, paleta răspunsurilor celor chestionați a fost foarte largă, fiind fundamentată pe asumarea declarativă a cunoașterii acestei limbi. La recensământul invocat, declarau că au altă limbă maternă decât româna 501 460 locuitori din Bucovina (58,78%), dintre care 346 544 erau din mediul rural (40,62%) și 154 916 (18,16%) locuiau în mediul urban; se declarau de alt neam decât cel român 472 710 (55,41%) locuitori, din care 320 237 (37,54%) în mediul rural și 152 473 (18,13%) în mediul urban. Declarau că știu să vorbească românește 223 706 persoane recensate, adică 122 151 bărbați și 100 555 femei (21,16% din locuitorii provinciei sau 44,5% dintre etnicii minoritari). Nu cunoșteau limba română 275 586 persoane, adică 113 269 bărbați și 162 317 femei (32,3% din populația provinciei sau 54,95% dintre etnicii minoritari)¹⁰. Dintre etnicii care aveau altă limbă maternă decât româna, cei mai mulți erau în județul Cernăuți, cu 239 010 de persoane (137 980 în mediul rural și 101 030 în mediul urban), dintre care în orașul Cernăuți erau 82 919. În aceeași unitate administrativă, declarau că știu românește 98 118 de persoane (adică 39 932 în mediul

⁸ Dana R. Vatamaniuc, *Minorități etnice în Bucovina interbelică. Discurs identitar, propagandă, iredentism*, rezumatul tezei de doctorat; accesat online (14 septembrie 2013), la adresa <http://unicbuc.ro/studies/Doctorate/2012-Januarie>.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ „Anuarul statistic al României. 1939–1940”, București, Imprimeria Națională, 1940, p. 89.

rural și 58 186 în mediul urban). Urma județul Storojineț, care avea 120 865 de persoane cu altă limbă maternă decât româna (105 609 de persoane în mediul rural și 15 256 în mediul urban). Dintre aceștia declarau că știu românește 37 037 persoane, dintre care 29 946 erau din mediul rural și 7 091 erau din mediul urban¹¹. Județul Rădăuți avea 76 833 de etnici minoritari, din care în mediul rural erau 59 591 și în cel urban 17 242 de locuitori. La nivelul județului cu același nume, orașul Rădăuți avea cea mai mare populație aparținând comunităților etnice minoritare, respectiv 10 937¹².

Analizând datele statistice, se poate desprinde concluzia că în fiecare județ sau în fiecare localitate din Bucovina, cei mai mulți etnici minoritari care declarau că știu românește erau bărbații. Aceasta înseamnă, pe de o parte, un grad diferit de instrucție școlară între locuitorii de sex masculin și cei de sex feminin, precum și o implicare socio-economică mai mare a bărbaților în raport cu femeile. Totodată, aceste date proiectează imaginea unei societăți dominată de bărbați în toate domeniile de activitate.

Prin datele furnizate de Institutul Național de Statistică, la recensământul din anul 1930, descoperim un fenomen interesant și anume acela că 501 460 de locuitori sunt recenzați ca având altă limbă maternă decât româna și doar 472 710 răspundeau că aparțin altui neam decât cel românesc. Aceasta înseamnă că 28 750 de persoane (3,37%) de la nivelul întregii Bucovine erau, posibil, în etapa redescoperirii identității lor naționale¹³.

Datele statistice privitoare la religia locuitorilor din Bucovina, conform recensământului din decembrie 1930, erau următoarele: din cei 853 009 de locuitori (dintre care 850 143 erau cetățeni români), 613 358 (71,9%) erau ortodocși; 19 266 (2,25%) – greco-catolici; 98 347 (11,52%) – romano-catolici; 534 – calvini; 20 655 (2,42%) – evanghelici; 67 – unitarieni; 139 – armeano-gregorienii; 234 – armeano-catolici; 3 218 (0,37%) – lipovenii; 918 – adventiști; 93 101 (10,91%) – mozaici; 49 – mahomedani; 427 aparțineau altor culte; fără religie s-au declarat 997 și nu și-au declarat religia 554 de persoane¹⁴.

Privitor la structura etnică a cetățenilor străini aflați pe teritoriul Bucovinei, din cei 853 009 de locuitori recenzați, 850 143 se declarau cetățeni români, ceea ce înseamnă că 2 866 (0,33%) dintre locuitori nu aveau cetățenie română. Dintre aceștia, 2 678 se declarau: unguri (63), germani (245), austrieci (319), iugoslavi (33), bulgari (4), cehoslovaci (403), poloni (1 143), greci (5), albanezi (1), turci (10), italieni (32), francezi (7), elvețieni (30), englezi (14); alte 263 de persoane nu aveau cetățenie și 188 nu și-o declarau. Pe teritoriul Bucovinei se mai aflau și cetățeni din S.U.A., din state

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem*, p. 72–73.

asiatice, din alte țări ale lumii¹⁵. Poate că, între cei înregistrați în categoria „cetățeni străini”, se aflau și etnici evrei, dintre cei invocați de unii istorici că nu au primit cetățenia română datorită politicii duse de diversele guverne din România interbelică, dar nu am putut determina numărul lor.

Într-o țară cu o structură economică precum cea a României interbelice, indicele de creativitate științifică și tehnică, exprimat în brevete de invenție, a fost foarte mare în întreaga perioadă interbelică. În anul 1921, din cele 391 de brevete înregistrate de statistică, 116 erau din România; în anul 1924, din cele 1 767 de brevete înregistrate la nivel internațional, 374 erau din țara noastră (față de 340 în Germania și 117 în S.U.A.); în anul 1928, din cele 1 363 de brevete înregistrate, 405 erau din România (308 în Germania și 119 în S.U.A.) și în anul 1931, din 1 096 de brevete omologate la nivel internațional, 302 erau din România (240 în Germania și 71 în S.U.A.). Situația aceasta se păstrează și la brevetele cerute (cumpărate) în aceeași perioadă¹⁶ din România. În această situație, se pare că și în Bucovina se manifesta un ritm lent de recuperare a întârzierii noastre față de țările dezvoltate ale Europei.

Un indicator important al calității vieții în Bucovina din perioada interbelică a fost și prezența șomajului în rândurile intelectualilor, fenomen care ar fi avut o oarecare pondere în alimentarea extremismului politic în această provincie¹⁷. În *Breviarul statistic al României*, volumul II, apărut, în anul 1939, la București, la Editura Institutului Central de Statistică, sunt prezentate câteva date semnificative. În Bucovina erau 341 de șomeri intelectuali (5,61% din numărul șomerilor intelectuali din România, adică din 6 075). Furnizorul datelor îi include în această categorie pe cei licențiați, pe diplomați și studenți, pe bacalaureați, pe cei cu mai mult de patru clase de învățământ secundar, pe cei ce absolviseră Școala Normală și pe cei cu mai puțin de patru clase de învățământ secundar. În cifre absolute, în Bucovina erau 51 de șomeri licențiați (adică 7,82%, din 652 existenți în țară), 45 de șomeri diplomați și studenți fără resurse materiale (adică 8,67%, din 519 înregistrați în țară), 128 de absolvenți cu bacalaureat (5,03% din 2 544), 14 absolvenți de Școală Normală (3,35% din 417) și 103 șomeri cu mai puțin de patru clase de învățământ secundar (5,3% din 1 943 existenți la nivel național)¹⁸. Având în vedere că populația estimată a Bucovinei, în

¹⁵ *Ibidem*, p. 78–79.

¹⁶ „Anuarul statistic al României, 1931–1932”, București, Imprimeria Națională, 1933, p. 154–155.

¹⁷ Radu-Florian Bruja, *Extrema dreaptă în Bucovina*, Târgoviște, Editura „Cetatea de Scaun”, 2012, *passim*.

¹⁸ *Breviarul statistic al României*, vol. II, p. 206–207.

anul 1937, era în jur de 900 000 de locuitori (aproximativ 5% din cea a țării) și că cea a României era de aproximativ 19 milioane de locuitori, în județele din Bucovina situația șomerilor intelectuali se prezenta astfel (nr. total): Cernăuți – 102; Rădăuți – 102; Storojineț – 38; Suceava – 34 și Câmpulung – 65. În același timp, în județul Cluj erau 103 șomeri intelectuali, în județul Iași – 143 și în județul Timiș – 199¹⁹. Aici se impune să avem în vedere dimensiunile mici ale județelor din Bucovina (ca populație și suprafață), față de județele luate ca reper din Transilvania și Banat. Concluzia se impune de la sine: nu putem stabili o legătură directă între cele două fenomene invocate mai sus.

O situație interesantă privind calitatea vieții ne este relevată de indicele general al salariilor din anul 1938, pe orașe. În orașul Cernăuți se realiza un indice anual de 1 425; Rădăuți – 2 101; Cluj – 2 093; Iași – 1 400; Brașov – 2 371 și București – 1 393²⁰. În ceea ce privește salariile obținute de angajații cu luna, în Bucovina interbelică acestea variați în funcție de oferta de pe piață, nivelul de profesionalizare a angajaților și situația economică a provinciei, astfel (minimum – maximum): bucătarii aveau o remunerație cuprinsă între 1 500–3 000 lei; servitorii, 300–800 lei; bucătăresele, 700–1 500 lei; funcționarii, 1 000–4 000 lei; guvernantele, 800–1 000 lei; șoferii, 1 500–4 000 lei. La angajații cu ziua, salariile stabilite de angajamentele încheiate prin oficiile de plasare variați astfel: la brutari, 60–192 lei; croitorese, 45–60 lei; fierari, 30–60 lei și lucrători în fabrici, 45–80 lei²¹. Comparativ cu alte provincii ale țării, la această ultimă categorie de salarii, situația din Bucovina este asemănătoare.

Este cunoscut că în perioada interbelică majoritatea băncilor, firmelor, fabricilor, magazinelor și a atelierelor erau deținute de către etnicii minoritari. Aceasta dovedește faptul că proiectul politic de „naționalizare” a economiei, mult trâmbițat în acea vreme, nu și-a atins scopul, deoarece „românii nu dispuneau de finanțele necesare pentru a-i concura cu succes pe minoritari”²². În anul 1938, cele mai multe firme se aflau în proprietatea etnicilor minoritari, după cum urmează: românii formau 71,9% din populația țării și dețineau 48,49% dintre firme; minoritarii reprezentau 18,1% din populația țării și dețineau 51,51% dintre firme. Evreii reprezentau în România acelei vremi cam 4% din populație și dețineau 31,4% dintre firme²³. Bucovina era provincia în care ponderea populației minoritare era destul de însemnată și rolul economic al acesteia era deosebit. Din totalul de 2 747 de firme din industria mare, care funcționau în România anului 1919 (cu un capital de 837 298 627 lei, cu o valoare a producției de

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 204.

²¹ *Ibidem*, p. 192–193.

²² Dana R. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 5.

²³ *Ibidem*.

11 711 796 144 de lei și 157 423 de angajați), în Bucovina erau 210 astfel de unități, cu un capital de 198 262 000 de lei, cu o producție de 633 040 247 de lei, care aveau 7 243 de angajați²⁴. În anul 1922, în Bucovina funcționau două societăți comerciale mari, cu un capital de 7 milioane de lei (0,62% din capitalul marilor societăți comerciale din țară), în Transilvania erau 66 de societăți comerciale, cu 61 661 821,55 de lei (5,47% din capitalul acestor societăți din România), în Vechiul Regat erau 149 de astfel de societăți, cu un capital de 1 040 117 892,25 de lei (92,4%) și în Basarabia era o singură astfel de societate, cu un capital de 7 869 949 de lei (0,699%). În întregul Regat al României erau 218 de societăți comerciale mari, cu un capital de 1 125 640 662,8 de lei²⁵. În aceeași raportare, în Bucovina se găseau 10 societăți industriale, cu un capital de 50 220 000 de lei (0,66% din capitalul unor astfel de societăți din țară)²⁶. În Transilvania erau 267 de societăți, cu un capital de 1 170 824 636,52 de lei (15,5% la nivelul țării), în Vechiul Regat erau 440 de societăți, cu un capital de 6 293 626 033,68 de lei (83,36%) și trei societăți în Basarabia, cu un capital de 34 400 000 de lei (0,45%)²⁷. Privitor la situația băncilor din România la sfârșitul anului 1922, situația statistică ne arată că în Bucovina erau 9 bănci, cu un capital de 57 931 870 de lei (1,73%), în Transilvania erau 409 bănci, cu un capital de 838 124 439,91 lei (25,13%), în Basarabia erau 7 bănci, cu un capital de 21 890 000 de lei (0,65%) și în Vechiul Regat erau 258 de bănci, cu un capital de 2 416 821 470,25 de lei (72,47%). La nivelul întregii țări, erau înregistrate 683 de bănci, cu 3 334 767 780,16 lei²⁸.

În Bucovina, în anul 1930 funcționau 16 049 de întreprinderi industriale și comerciale (față de 55 045 în Transilvania și 14 696 în Oltenia), cu 48 746 de persoane angajate (cu o medie de 3,03 lucrători pe întreprindere); în Transilvania – 202 116 (3,67 lucrători pe întreprindere); Oltenia – 40 298 (2,74 lucrători pe întreprindere)²⁹. În funcție de număr, cei mai mulți angajați din Bucovina erau în județul Cernăuți, cu 22 575 de lucrători la 6 107 de întreprinderi (3,69 lucrători pe întreprindere); urma județul Câmpulung, cu 7 375 de angajați la 2 099 de întreprinderi (cu o medie de 3,51); județul Rădăuți, cu 7 853 de lucrători la 3 115 întreprinderi (cu o medie de 2,52 lucrători); județul Suceava, cu 4 808 de persoane angajate la 1 977 de întreprinderi

²⁴ „Anuarul statistic al României. 1923”, București, Tipografia Curții Regale „F. Göbl & Fiii” S. A., 1924, p. 156–157.

²⁵ *Ibidem*, p. 210–211.

²⁶ *Ibidem*, p. 204–207.

²⁷ *Ibidem*, p. 204–207.

²⁸ *Ibidem*, p. 200–203.

²⁹ „Anuarul statistic al României. 1939–1940”, București, Imprimeria Națională, 1940, p. 380.

(2,43 media angajaților pe întreprindere); județul Storojineț, care avea 6 135 de angajați la 2 751 de întreprinderi (cu o medie de 2,23). Din analiza datelor statistice, rezultă că orașul și județul Cernăuți, ca dezvoltare industrială, se apropia de media realizată în Transilvania și grupa 46,31% dintre persoanele salariate în industrie și comerț din provincie; celelalte județe din Bucovina, cu o structură economică preponderent agrară, se situau sub media personalului angajat în industrie și comerț în regiunea Oltenia.

Cât privește forța motrice pe care o posedau întreprinderile recensate, care exprimă gradul de tehnicitate și modernizare al respectivelor întreprinderi, în Bucovina erau utilaje și mașini cu o capacitate de 39 020 C.P. în industrie și comerț (adică 2,43 C.P. pe întreprindere); în Transilvania – 241 864 C.P. în industrie, comerț și în diverse alte întreprinderi (adică 4,39 C.P. pe o unitate productivă); în Oltenia – 47 917 C.P. (adică 3,2 C.P. pe întreprindere). După județul Cernăuți, care avea o industrie cu o forță motrică în funcțiune de 21 240 C.P. la 6 107 întreprinderi (adică 3,47 C.P. pe întreprindere), urma județul Câmpulung, cu 6 590 C.P. la 2 099 întreprinderi (3,13 C.P. pe întreprindere); județul Rădăuți – 4 675 C.P. instalați la 3 115 întreprinderi (1,5 C.P. pe întreprindere); județul Storojineț – 3 449 C.P. la 2 751 întreprinderi (1,25 C.P. pe întreprindere) și Suceava cu 3 066 C.P. la 1 977 întreprinderi (1,55 C.P. pe întreprindere)³⁰. Din analiza acestor date statistice rezultă distribuția diferențiată a capacităților de producție și a forței motrice, cu rate mai ridicate în județele Cernăuți și Câmpulung, unde se aflau mai multe capacități din industriile prelucrătoare sau extractive, echipate cu instalații sau utilaje care erau acționate mecanic.

În ceea ce privește structura personalului angajat în Bucovina, aflăm că la data recensământului, din 48 766 de angajați (adică 5,71% din populația Bucovinei), dintre care 491 de supuși străini, 20 150 erau persoane de conducere; 3 224 – „funcționari de birou”; 5 742 – lucrători; 5 346 – ucenici și 14 284 – lucrători necalificați. În același timp, în industrie erau 31 516 de lucrători, dintre care 399 erau supuși străini; 8 800 – persoane de conducere; 1 154 – funcționari; 4 799 – lucrători calificați; 3 805 – ucenici și 12 958 – lucrători necalificați³¹. Majoritatea întreprinderilor din Bucovina (8 017) aveau până la 20 de lucrători (adică 24 440 sau 50,11%); 106 întreprinderi aveau mai mult de 50 de angajați (adică 3 418); 40 de întreprinderi aveau între 100 și mai mult de 500 de lucrători (adică 10 083); multe dintre acestea își desfășurau activitatea în industria alimentară (cu 2 395 de lucrători). Alte patru întreprinderi, care activau în domeniul metalurgic, aveau 1 068 de lucrători.

Din aceleași izvor aflăm că în comerț erau în Transilvania 19 202 de entități, cu 44 981 de angajați (adică 2,34 pe unitate); Oltenia – 6 391 de întreprinderi, cu

³⁰ *Ibidem*, p. 380.

³¹ *Ibidem*, p. 352.

15 297 de persoane angajate (adică 2,39 persoane angajate pe întreprindere). În Bucovina, în același domeniu, funcționau 7 739 de entități, cu 15 491 de angajați (adică doi angajați pe fiecare entitate). În județele Bucovinei situația era următoarea: Câmpulungul avea 976 de întreprinderi, cu 1 731 de angajați (1,77); județul Cernăuți – 3 091 de întreprinderi/7 521 de angajați (2,43); județul Rădăuți – 1 402 entități comerciale/2 402 de angajați (1,71); județul Storojineț – 1 410 de entități/2 227 de angajați (1,57); județul Suceava – 860 de entități/1 602 de angajați (1,86). Cifrele prezentate mai sus sunt relevante prin ele însele. Astfel, constatăm preponderența micilor afaceri în domeniul comercial, centrele urbane fiind cele mai importante în acest domeniu. Așa se explică și ponderea importantă a județului și orașului Cernăuți, cu 2,43 angajați pe întreprindere comercială, indicator cu mult superior provinciei și chiar față de Transilvania, însă inferior județului Cluj, cu 6 765 de angajați la 2 263 de întreprinderi (adică 2,98). Pentru relevanța datelor, arătăm că la nivelul întregii țări erau 300 328 de angajați la 124 308 de întreprinderi (adică 2,41 pe întreprindere)³².

O statistică privitoare la dezvoltarea industrială a Bucovinei în anul 1930 ne arată că, în industria mare, erau 331 de capacități industriale (9%), cu un capital investit de 2 146 630 de lei (5,28%); în industria alimentară erau 82 de unități productive (8,27%), cu un capital investit de 752 942 de lei (6,67%), din 991 unități la nivelul țării, cu un capital investit de 11 280 595 lei; în industria chimică erau 21 de întreprinderi (8%), cu un capital investit de 100 543 de lei (1,53%), față de 261 la nivelul țării, cu un capital de 6 542 220 de lei; în industria textilă erau 43 de unități de producție (8,31%), cu un capital investit de 175 897 de lei, față de 517 câte erau în întregul Regat, cu un capital investit de 5 797 768 de lei; în industria pielăriei erau 5 unități (2,65%), cu un capital investit de 15 184 de lei (1,18%), față de 188 în țară și un capital de 1 278 390 de lei; în industria lemnului erau 59 de unități de producție (8,22%), cu un capital de 226 653 de lei (6,57%), față de 717 câte erau în întreaga țară, cu un capital de 3 448 261 de lei; în industria hârtiei erau 18 unități, cu 47 519 de lei capital investit, din 154 pe țară și cu un capital investit de 2 297 070 de lei; în industria materialelor de construcții erau 11 întreprinderi (3,64%), cu un capital de 49 027 de lei investiți (1,65%), din 302 de unități, cu 2 967 255 de lei capital investit în întregul Regat; în industria ceramicii era o singură unitate de producție, cu 2 912 de lei capital investit (2,88%), față de 31 existente în întreaga țară, cu 104 920 de lei³³.

³² *Ibidem*.

³³ „Anuarul statistic al României. 1931–1932”, p. 156–172.

„Anuarul Statistic al României pe anii 1939–1940” ne oferă și alte date despre evoluția economiei Bucovinei în cadrul Regatului României, în perioada 1918–1930. Din acesta aflăm că în perioada analizată au fost înființate 62,8% dintre întreprinderile existente în provincie (din 16 049)³⁴, 59,9% din cele industriale (din 7 764), 30% dintre cele din domeniul exploatării subsolului (din 12 în total), 59,9% dintre cele metalurgice (din 1 312), 63,3% dintre cele din industria lemnului (1 462), 51,9 % în industria construcțiilor (din 283), 73,2% dintre cele din industria textilă (din 123), 61,9% dintre cele din domeniul manufacturilor și al confecțiilor (din 2 718), 54,8% dintre cele înființate în industria alimentară (din 1 525), 71,4% dintre întreprinderile din domeniul producerii hârtiei (din 7), 55,2% dintre cele din domeniul tiparului (din 143), 57,6% dintre cele din domeniul industriei chimice (din 151), 29,4% dintre uzinele de producere a electricității, distribuire a apei și gazului metan (din 17) și 45,5% dintre întreprinderile din alte industrii (din 11)³⁵. La data efectuării recensământului, în domeniul comerțului și al creditului funcționau 7 739 de unități, dintre care 65,5% au fost întemeiate între anii 1919 și 1930. Dintre acestea, în domeniul comerțului alimentar activau 3 920 de entități, dintre care 68,8% au fost întemeiate între 1919 și 1930. În domeniul hotelurilor, restaurantelor, cârciumilor și cafenelelor, erau 1 545 de unități și, dintre acestea, 57,3% au fost întemeiate în perioada analizată. Aceeași situație se regăsește și în domenii precum cel al comerțului cu produse agricole și animale, în oboare sau în comerțul ambulant cu acestea. În domeniul bancar, al cooperativelor și societăților de asigurări, creșterea înregistrată era de 72,5% (din 207)³⁶. Situația prezentată, la diverse capitole, este comparabilă sau chiar superioară în Bucovina față de Transilvania, în ceea ce privește numărul entităților nou înființate.

Într-o țară în care structura proprietății funciare era, în anul 1930, în proporție de 74,9% deținută de exploatari cuprinse între 0 și 5 ha, creșterea animalelor a rămas un sector important al economiei din Bucovina. În anul 1922 erau 71 623 de cai, 234 319 de bovine, 235 344 de oi, 11 217 de capre și 120 770 de porci³⁷. Datele statistice arată că, în perioada 1923–1926, aproape la toate capitolele, se înregistrau creșteri semnificative. Luând ca reper datele din anul 1926, raportate la cele din anul 1923, constatăm existența a 85 033 de cai (față de 73 974) – adică o creștere de aproape 15%;

³⁴ „Anuarul statistic al României. 1939–1940”, p. 352. În Banat, în aceeași perioadă s-au înființat 56,7%, în Crișana și Maramureș – 55,8% iar în Transilvania – 52,8% dintre întreprinderile recensate în 1930. Sigur, această situație trebuie coroborată cu ponderea capitalurilor investite în aceste domenii ale economiei.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ „Anuarul statistic al României. 1923”, p. 51.

223 933 de boi (față de 215 825) – cu o creștere de 3,75%; 320 323 de oi (față de 232 670) – adică o creștere de 37,7%; 8 158 de capre (față de 9 425) – cu o scădere de 15,5% și 117 898 de porci (față de 123 407) – cu o scădere de 4,6%³⁸ (în 1925 numărul acestor animale era de 135 850). Ponderea animalelor din Bucovina, raportată la întreaga țară, în 1926, era următoarea: cai – 4,5%; boi – 4,66%; oi – 2,35%; capre – 1,71%; porci – 3,72%³⁹.

Conform datelor statistice publicate în anul 1939, în Bucovina se cultivau 406 100 ha de grâu de toamnă (adică 13,6 q/ha în Bucovina și 11,5 q/ha în Transilvania și în Regatul României); 75 868 ha de grâu de primăvară (9,6 q/ha în Bucovina, 7,4 q/ha în Transilvania și 6,1 q/ha în Regatul României); 688 096 ha de porumb (10,4 q/ha în Bucovina, 13,4 q/ha în Transilvania și 9,6 q/ha pe întreaga țară); 11 2857 ha de orz de toamnă (9 q/ha în Bucovina, față de 11,4 q/ha în Transilvania și 11,5 q în întreaga țară); 177 213 ha orz de primăvară (7,8 q/ha în Bucovina, față de 10,4 q/ha în Transilvania și 5,9 q/ha în întreaga țară); 299 173 ha de ovăz (6,6 q/ha în Bucovina și 8,2 q/ha în Transilvania și 6,6 q/ha în țară); 436 972 ha de secară de toamnă (13,3 q/ha în Bucovina, față de 11,2 q/ha în Transilvania și 10 q/ha în România); 9 005 ha de secară de primăvară (11 q /ha în Bucovina, 7,4 q/ha în Transilvania și 7,1 q/ha în România); mei, 12 q/ha (6 q/ha în Bucovina, 13 q/ha în Transilvania și 5,3 q/ha în România) și 3 568 ha de hrișcă (7 q/ha în Bucovina, 5,8 q în Transilvania și 6,7 q în România)⁴⁰. Este evident că, pornind de la suprafața și ponderea populației provinciei, raportate la cele ale țării, în perioada interbelică, putem desprinde ideea că agricultura, cu cele mai multe dintre ramurile sale, realiza o contribuție importantă la dezvoltarea economiei românești.

La începutul perioadei interbelice, în Bucovina, în proprietatea statului erau 307,259 km de cale ferată (8,64% din lungimea liniilor proprietatea statului în țară), din care linii simple erau în lungime de 181,7 km; linii duble – 12,35 km; linii înguste – 8 km. În același timp, în Bucovina erau 432,187 km de cale ferată, administrați de C.F.R. (13,17%, din liniile de același fel din țară), din care 22,554 km linii înguste și

³⁸ „Anuarul statistic al României. 1926”, București, Tipografia Curții Regale „F. Göbl & Fiii” S.A., 1927, p. 58. Pentru o și mai bună înțelegere a evoluției creșterii animalelor în Bucovina, credem că sunt relevante și cifrele din anul 1922. Atunci, situația efectivelor de animale era următoarea: cai – 71 623 (3,97%); boi – 234 319; oi – 235 344 (4%); capre – 11 217 (2%) și porci – 120 770 (3,83%). În paranteze rotunde am raportat numărul animalelor din Bucovina la cele din întreaga țară, la speciile analizate. Cf. „Anuarul statistic al României. 1923”, p. 51–52.

³⁹ *Ibidem*, p. 59.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 420–421.

un km, „recartament”. Rezultă un total de 454,741 km de cale ferată particulară⁴¹. În același an (1923) erau în Bucovina 3 646,901 km de drumuri, ceea ce însemna 4,492 km la 1 000 de locuitori, sau 352,901 km la 1 000 km². Luând în considerare dimensiunile Bucovinei și caracteristicile de relief, aflăm o situație bună a drumurilor în această provincie, raportată la celelalte provincii⁴². În Transilvania erau 6,25 km la 1 000 de locuitori și 568,88 km de drumuri la 1 000 km². În același timp, observăm că în Basarabia⁴³ erau 1,879 km la 1 000 de locuitori și 66,564 km de cale ferată la 1 000 km²; în Vechiul Regat erau 5,919 km la 1 000 de locuitori și 336 km de cale ferată la 1 000 km². În județul Brașov erau 7,24 km la 1 000 de locuitori și 493 km de cale ferată la 1 000 km² iar în județul Odorhei erau 15,425 km la 1 000 de locuitori și 623 km de cale ferată la 1 000 km². Dacă avem în vedere cifrele superioare din județele Brașov și Odorhei, putem afirma că doar județul Storojineț se apropia de acestea⁴⁴, la data raportului, cu 7,538 km la 1 000 de locuitori și 575,285 km de cale ferată la 1 000 km². Imaginea noastră despre Bucovina interbelică poate fi completată și cu datele care arată că erau 3 646,901 km de șosele, din care naționale erau 486,8 km și 1 268 km de șosele erau județene. Șosele comunale pietruite erau în lungime de 273 km, alți 628 de km dintre acestea aveau terasament și 937 km erau drumuri nelucrate⁴⁵.

⁴¹ *Ibidem*, p. 78.

⁴² *Ibidem*, p. 91.

⁴³ *Ibidem*, p. 95.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 91.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 95.